

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

The Review of The Faculty of Divinity
University of Uludağ

SAYI: 2 CİLT: 10 YIL: 2001

Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi
Prof. Dr. İzzet ER
Dekan

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU
Prof. Dr. Mustafa KARA

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN
Yard. Doç. Dr. Murat YURTSEVER
Yard. Doç. Dr. Bülent ŞENAY

DİZGİ ve MİZANPAJ
Araş. Gör. Abdullah KARTAL
Araş. Gör. Abdurrahim KOZALI
Araş. Gör. Şener ŞAHİN

ISSN : 1301-33-94

http://ilahiyat.uludag.edu.tr

YAZIŞMA ADRESİ
Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
16079 BURSA

Tel : (224) 243 10 66
Fax : (224) 243 15 73

Uludağ Üniversitesi Basımevi
Bursa - 2002

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hulusi KILIÇ
Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin PEKER
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail DURMUŞ
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN
Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TAHRALI
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nesimi YAZICI
Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat Y: AŞIKOĞLU
Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Selahaddin PARLADIR
Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KOÇ
Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ
Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki ASLANTÜRK
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ziya KAZICI
Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ali İhsan YİTİK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Erol KILIÇ
Marmara Üniversitesi
Doç. DR. Recep YAPAREL
Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Şinasi GÜNDÜZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Mustafa KARA 1
Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatına Genel Bakış
Mefail HIZLI 27
Bursa'da 'Tekâlif-i Örfiyye' Uygulamaları
Ahmet GÜÇ 43
Konfüçyüs ve Konfüçyüsçülük
Remzi KAYA 67
Kur'an'da Fey Gelirleri ve Dağılımı
Salih Pay 87
Bursa Kadı Defterleri ve Önemi
Abdurrahman KURT 97
Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönden İslam Öncesi Mekke Toplumu
Cağfer KARADAŞ 123
Ebu'n-Necib Sühreverdi ve İtikadi Görüşleri
İsmail GÜLER 135
Arap Belagatında Biçim ve Anlam Tartışmaları
Adem APAK 145
Mısır'ın Müslümanlar Tarafından Fethi
İbrahim GÜRSES 161
Elmalı'lı Tefsirinde İnsan ve Davranışı
Hüseyin KAHRAMAN 169
Hadis Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası
Kemal ATAMAN 197
Religion of Humanity Revisited
İsmail SAĞLAM 209
Çocuklarda Davranışların Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım
Salih ÇİFT 225
Osmanlılar Döneminde Bursa'da Bektaşi Kültürü ve Bektaşi Tekkeleri
Celil KİRAZ 241
Peygamberlerin Mesajlarındaki Birlik ve Bütünlük

TERCÜME
Paul TILLICH
Çev. Aliye ÇINAR 259
Varoluşsal Analizler ve Dini Semboller
Paul TILLICH
Çev. Aliye ÇINAR 271
Din, Bilim ve Felsefe

KİTAP TANITIMI
Süleyman SAYAR 285
İstanbul'daki Protestan Kiliseler
Aliye ÇINAR 293
Din Felsefesi Yazıları I

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Cilt: 10, Sayı: 2, 2001
ss. 241-258

PEYGAMBERLERİN MESAJLARINDAKİ BİRLİK ve BÜTÜNLÜK

Celil KİRAZ*

ÖZET

Tarih boyunca insanlara yol göstermiş olan bütün peygamberleri Yüce Allah görevlendirmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da, gönderilen bütün ilâhî mesajlar, birçok yönden birbirleriyle benzerlik arz etmektedir. Hepsinin göndereni bir olduğuna göre, mesajların muhtevâlarının benzer olması da tabiîdir. Çalışmamızın birinci bölümünde, peygamberlerin mesajlarının, menşe', yani kaynak olarak birliği ve bütünlüğü üzerinde; ikinci bölümünde de, peygamberlerin mesajlarının muhtevâ olarak birliği ve bütünlüğü üzerinde durulacaktır.

SUMMARY

The Unity and Wholeness of the Prophets' Messages

The Exalted God has charged all prophets who have guided the mankind along history. As a natural result of this, all sent messages are similar each other at a lot of points. It is natural to be similar these messages according to that their senders is same. At the first part of our study, it is examined the unity and wholeness of the prophets' messages from the point of view of the origin; at the second part of the study, it is examined the unity and wholeness of the prophets' messages from the point of view of the content.

* *Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsîr Ana Bilim Dalı.*

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlara yol göstermiş olan bütün peygamberleri Yüce Allah görevlendirmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da, gönderilen bütün ilâhî mesajlar, birçok yönden birbirleriyle benzerlik arz etmektedir. Hepsinin göndereni bir olduğuna göre, mesajların muhtevâlarının benzer olması da tabiîdir. 'Mesaj' kelimesinden kastımız, peygamberlere nâzil olan ilâhî gerçekler, özellikle de değişmeden kalan gerçeklerdir. 'Birlik' ve 'bütünlük' kelimelerinden kastımız da, bu ilâhî mesajların –özellikle birincil öneme sahip konularda- süreklilik arzetmeleri, birbirlerine benzemeleri, kendi aralarında bir bütünlük arzetmeleri ve birbirlerini tamamlamalarıdır. Çalışmamızın birinci bölümünde, peygamberlerin mesajlarının, menşe', yani kaynak olarak birliği ve bütünlüğü üzerinde; ikinci bölümünde de, peygamberlerin mesajlarının muhtevâ olarak birliği ve bütünlüğü üzerinde durulacaktır. Kur'ân dışındaki kutsal kitapların, bazı kısımlarının tahrîfe uğramış olabileceği göz önünde bulundurularak, karşılaştırmalarda, daima Kur'ân esas alınacaktır.

A. MESAJLARIN KAYNAĞI İLE İLGİLİ BİRLİK ve BÜTÜNLÜK

Yüce Allah, insanlığın yaratılış hikmetini şöyle açıklamaktadır: "Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât 51/56) Bu âyette geçen ibadet kelimesi, marifet olarak da anlaşılmıştır; yani Allah, cinleri ve insanları, kendisinin varlığını bilsinler, onu tanısınlar diye yaratmıştır; zira insanın Allah'a ibadet etmesi için, öncelikle onun varlığından haberdar olması gerekir[1]. Bundan dolayı Yüce Allah, insanların ruhlarını yarattığı zaman, daha başlangıçta, kendisinin, onların Rabb'i olduğunu insanoğluna bildirmiştir: "Kıyamet gününde 'Biz bundan habersizdik.' demeyesiniz diye Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden nesillerini çıkarttı, onları kendilerine şâhit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' Onlar da: 'Evet, buna şâhidiz' dediler." (A'râf 7/172) İnsanın fıtratı, yani yaratılışı ile ilgili şu âyet de bu konuda başka bir veridir: "Sen, yüzünü hanîf olarak dîne, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru dîn budur; fakat insanların çoğu bunu bilmezler." (Rûm 30/30) Bu âyetlerden de anlaşıldığına göre Allah inancı, insanın fıtratına yerleştirilmiş bir inançtır.

Yüce Allah, insanı yeryüzü serüveninde kendi haline bırakmamış; ona doğru yolu gösteren peygamberler göndermiştir. Allah, Kur'ân'da

---

[1] el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, XXVII, 21, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.

insanoğluna şöyle bir emir vermiştir: "Her ne zaman size benden bir hidayet, yani yol gösterici bir mesaj gelirse, ona tâbi olun. Kim benim gösterdiğim yola giderse, o sapmaz ve bedbaht olmaz. Her kim de benim öğüdümden yüz çevirirse, ona dar bir geçim veririm ve kıyamet günü onu kör olarak diriltiriz." (Tâ-Hâ 20/123)[2]

İlk insan olan Hz. Âdem, aynı zamanda ilk peygamberdir; bu da göstermektedir ki insanlıkla peygamberlik, ayrılmaz iki gerçekliktir. İnsanın olduğu yerde, nübüvvet müessesesi de daima mevcut olmuştur. Hz. Âdem'e indirilen mesajlar ile, insanlığın yeryüzü macerası, nübüvvetle paralel olarak başlamıştır. İnsanlık, başlangıçta tek bir toplum idi; bu gerçek, Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir: "İnsanlar, önceleri tek bir toplum idiler. Allah, rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde hak olarak kitabı indirdi ki insanlar arasında, ayrılığa düştükleri hususlarda hüküm versinler. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra aralarındaki hasetten dolayı dînde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah îmân edenlere, üzerinde ihtilâfa düştükleri gerçeği, izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir." (Bakara 2/213)[3] İnsanlığın başlangıçta tek toplum olduğu gerçeğine Tevrât'ta da şu şekilde dolaylı olarak değinilmektedir: "Ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi."[4]

İlk peygambere verilen mesaj zamanla ortadan kalkınca, insanlar anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Yüce Allah, zaman zaman, kendi varlığını insanlığa hatırlatmak ve bu karışık ortamı bir düzene sokmak amacıyla her topluma elçiler ve yol göstericiler göndermiştir; bu gerçeği şu âyetler ifade etmektedir: "Her toplumun bir peygamberi vardır. Allah'ın rasülleri geldiğinde, aralarında adaletle hükmedilir ve kimseye zulmedilmez." (Yûnus 10/47) "Her toplumun bir yol göstereni vardır." (Ra'd 13/7) "Geçmiş her ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı bulunagelmiştir." (Fâtır 35/24) Peygamberliğin, Kur'ân'da bu kadar açıkça belirtilen evrenselliği ve yaygınlığı, dîn müessesesinin de evrenselliğini de ifade etmektedir. Ayrıca bu âyetler, bütün hakîkî dînlerin semâvî olduğunu ve onların, insanlar tarafından meydana getirilmediğini de göstermektedir. Aynı zamanda bu âyetler, ilâhî vahyin , sadece İbrâhîmî dînler dediğimiz Yahûdîlik, Hıristiyanlık ve İslam'da değil, bütün toplumlarda bulunduğunu da ifade ediyor olabilir. Bu şekilde Kur'ân, Sâmî dünyanın dışındaki toplumlarda da, meselâ İran'da Zerdüştlük, Hindistan'da Hinduizm şeklinde ilâhî vahyin tezâhür edebileceğini söylemiş olmaktadır. Nitekim müslümanlar, bu

---

2 Ayrıca bkz: Bakara 2/38; A'râf 7/35.

3 Bkz: Öztürk, Yaşar Nuri, *Dîn ve Fıtrat*, s. 227, Yeni Boyut Y., İstanbul, 1992.

4 Tekvîn 11/1.

toplumlarla karşılaşıp, onların dînleri hakkında bilgi sahibi olunca, onlara da ehl-i kitap muamelesi yapmışlardır[5].

Allah, farklı toplumlara gönderdiği bütün peygamberlerden, söz (ahid, mîsâk) almıştır. Bu 'söz'ün konusu, Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir: "And olsun ki size kitap ve hikmet verdim. Sizin yanınızdakini doğrulayıcı herhangi bir peygamber geldiğinde, ona îmân edeceksiniz ve ona yardım edeceksiniz. Bunu böylece kabul ettiniz mi? Onlar da dediler ki: 'Kabul ettik.' Allah buyurdu ki: 'Şâhid olun, ben de sizinle beraber şâhidim.' Bundan sonra kim yüz çevirirse, onlar fâsıkların ta kendisidir." (Âlü İmran 3/81-82) Bir diğer âyet grubunda konu şöyle işlenmektedir: "Ve bir zamanlar biz, peygamberlerden söz almıştık: Senden, Nûh'tan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan. Onların hepsinden sağlam bir taahhüt aldık ki bununla Allah, sâdıkların sadâkatini sınayabilsin, onları sorumlu tutabilsin." (Ahzâb 33/7-8) Peygamberlerden alınan bu mîsâkın konusu, onların peygamberliği kabul etmeleri, insanları dîne davet etmeleri, Allah'ın emirlerini tebliğ ve icrâ etmeleridir[6]. Yüce Allah, bütün peygamberlere hitâben şöyle buyurmaktadır: "Ey peygamberlerim! Temiz yiyeceklerden yiyin ve iyi işler yapın. Ben, sizin yaptıklarınızdan haberdârım. Şüphesiz bu, bir tek dîn olarak sizin dîninizdir; ben de Rabbinizim; öyleyse benden sakının." (Mü'minûn 23/51-52) Âyette açıkça ifade edildiği gibi İslâm (Allah'a teslimiyet) dîni, bütün peygamberlerin ortak dînidir[7]. Allah bir olduğuna göre, O'nun dîninin de bir olması kadar doğal bir şey yoktur.

Kur'ân'da birçok peygamberin adı zikredilmektedir; fakat peygamberlerin sayısı bununla sınırlı değildir; bu gerçek, Kur'ân'da şu şekilde ifade edilmiştir: "Senden önce birçok peygamber gönderdik; onların bir kısmını sana anlattık, bir kısmını da anlatmadık." (Mü'min 40/70)

Kur'ân, Hz. Peygamber'den önce gönderilen peygamberlerin bazılarının ismini sık sık zikretmekte, onları insanlara örnek göstermektedir. En'âm Sûresi'nde birçok peygamberin adı zikredilmekte ve onların hidayet üzere yaşamış oldukları, şu şekilde dile getirilmektedir: "İşte bu, kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz huccetimizdir. Dilediğimizi derece derece yükseltiriz. Doğrusu Rabbin hakîmdir, bilendir. Ona İshâk'ı ve Ya'kûb'u bağışladık. Her birini doğru yola eriştirdik. Daha önce Nûh'u, onun soyundan Dâvûd'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da hidayete eriştirmiştik. İyilik yapanları işte böyle ödüllendiririz. Zekeriyyâ'yı, Yahyâ'yı, Îsâ'yı ve İlyâs'ı da doğru yola eriştirmiştik. Hepsi sâlih kişilerdi. İsmâîl'i, Elyesa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da hidayete ulaştırdık. Hepsini de diğer

---

5 Hamidullah, Muhammed, *İslam'a Giriş,* s. 89, Terc: Kemal Kuşçu, Nur Y., Ankara, 1965; Nasr, Seyyid Hüseyin*, İslam; İdealler ve Gerçekler*, s. 108, Terc: Ahmet Özel, İz Y., İstanbul, 1996.

6 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* VI, 3872, Eser Neşr., İstanbul, 1971.

7 Bkz: Ateş, Süleymân, *Kur'ân-ı Kerim'in Evrensel Mesajı; Yeniden İslam'a,* I, 71, Kur'ân Okulu Y., İstanbul, 1997.

insanlara üstün kıldık. Atalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik. Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur. Putlara taparlarsa, yaptıkları boşa gider. İşte bunlar, kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiklerimizdir." (En'âm 6/83-89)

Diğer bir âyet grubunda, bazı peygamberlerin isimleri toplu olarak şöyle zikredilmektedir: "Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, onun torunlarına, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a da vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.... Allah, Mûsâ ile de gerçekten konuştu." (Nisâ 4/163-164) Meryem Sûresi'nde, İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb, Mûsâ, Hârûn ve İdrîs peygamberlerin isimleri zikredildikten sonra şöyle buyurulmaktadır: "İşte bunlar, Âdem'in ve Nûh'la taşıdıklarımızın soyundan, İbrâhîm ve İsrâîl'in soyundan seçip doğru yola eriştirdiğimiz, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdendir." (Meryem 19/58)

Verdiğimiz bu örneklerden başka Sâd, Sâffât, Enbiyâ, Şuarâ ve Ankebût sûrelerinde birçok peygamberin adı sıralanmakta, onların hepsinin, insanlığı Allah'a kulluğa davet ettiğine değinilmektedir. Bu peygamberlerin hepsi, Allah tarafından görevlendirilmiş olduklarından, insanların, bunlara îmân ve itaat etmeleri gerekmektedir[8]. Hz. Peygamber (sav), peygamberler hakkında şöyle buyurmuştur: "Peygamberler, anneleri ayrı, babaları bir kardeşler gibidir; (hepsinin) dîni aynıdır."[9]

Tevrât'ta anlatıldığına göre, Yüce Allah'la Hz. Mûsâ arasında şöyle bir diyalog geçmektedir: "Ve Mûsâ Allah'a dedi: İşte ben, İsrâîloğullarına geldiğim zaman onlara 'Atalarınızın Allah'ı beni size gönderdi.' dersem ve onlar da bana 'O'nun ismi nedir?' derlerse onlara ne diyeyim? Ve Allah Mûsâ'ya dedi: Ben, Ben Olanım; ve dedi: İsrâîloğullarına şöyle diyeceksin: 'Beni size Ben'im gönderdi.' Ve yine Allah Mûsâ'ya dedi: İsrâîloğullarına şöyle diyeceksin: 'Atalarınızın Allah'ı, İbrâhîm'in Allah'ı, İshâk'ın Allah'ı, Ya'kûb'un Allah'ı Yehova beni size gönderdi.' Ebediyyen ismim budur ve devirden devire anılmam budur."[10] Burada görüldüğü gibi Yüce Allah Mûsâ'ya, kendisini gönderenin, İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb gibi İsrâîloğulları peygamberlerini de gönderen Yehova olduğunu söylemesini emretmiştir; bununla Mûsâ'nın, onlar gibi, Allah'ın bir peygamberi olduğunu ifade etmesini istemiştir.

Kur'ân, kendinden önce indirilmiş olan Tevrât ve İncîl'i de vahiy mahsûlü olarak görmektedir; bu gerçek, şu şekilde ifade edilmiştir: "Allah, daha önce de insanlara yol göstersin diye Tevrât ve İncîl'i indirmişti." (Âlü

---

8 Bkz: Nisâ 4/64.

9 Buhârî, Enbiyâ, 50; Müslim, Fedâil, 145.

10 Çıkış 3/13-15. Hz. Îsâ da bu gerçeği insanlara hatırlatmıştır; bkz: Markos 12/26.

İmrân 3/3-4) "Tevrât'ı biz indirdik; onda hidayet ve nur vardır." (Mâide 5/44) "Îsâ'ya da İncîl'i verdik; onda hidayet ve nur vardır." (Mâide 5/46-47)

Tevrât ve İncîl ilâhî menşe'li olduğuna göre, onların da birbirini tasdîk etmesi gerekmektedir; nitekim Hz. Îsâ, kendisinin, daha önce indirilen Tevrât'ı tasdîk edici olarak gönderildiğini ifade etmektedir[11]. O, İncîl'de geçtiğine göre şöyle demektedir: "Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi zannetmeyin; ben, geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya [veya yerine getirmeye] geldim. Doğrusu sizlere derim ki, gök ve yer yok oluncaya dek, kutsal yasadan küçücük bir nokta ya da bir çizgi bile kaldırılmayacaktır; bildirilen herşey yerine getirilinceye dek... Bu nedenle, bu buyruklardan en küçüğünü bile kim bozar ve insanlara öyle öğretirse, göklerin hükümranlığında ona 'en küçük' denilecektir. Öte yandan, kim onu uygular ve başkalarına da öğretirse, göklerin hükümranlığında ona 'büyük' denilecektir."[12]

Hz. Îsâ, Yahûdîlere hitâben şöyle buyurmaktadır: "Mûsâ'ya îmân etmiş olsaydınız, bana da îmân ederdiniz; çünkü o, benim hakkımda yazmıştır. Ama onun yazılarına îmân etmezseniz, benim sözlerime nasıl îmân edeceksiniz?"[13] Ayrıca Hz. Îsâ, söylediklerinin vahiy kaynaklı olduğunu da şöyle ifade etmektedir: "Öğrettiğim, benim değil, beni gönderenindir."[14] Bütün bunlar, Kur'ân'ın, kendinden önceki vahiyleri tümüyle kabul ettiğini, onları da tasdîk eden bir kitap olduğunu belirtmekte, ayrıca önceki kutsal kitapların da birbirini tasdîk ettiğini, bu kitapların da vahiy geleneğinin bir devamı olduğunu göstermektedir.

Kur'ân, takipçilerini, öncekilerin yoluna ulaştırmak istediğini şu şekilde ifade etmektedir: "Allah, size gerçekleri açıklamak, sizi, öncekilerin yollarına ulaştırmak ve günahlarınızı bağışlamak istiyor." (Nisâ 4/26) Başka bir âyette, dînlerin kaynağının aynı olduğu şöyle ifade edilmektedir: "O, Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya emrettiğimizi sizin için uygun görüp yasadı: Sahih i'tikâda sımsıkı sarılın ve bu konuda bütünlüğünüzü bozmayın." (Şûrâ 42/13) Ayrıca Kur'ân, kendini, ilk vahiylerin doğruluğunun delîli ve evvelkilerin kitaplarının muhtevâ olarak aynısı olarak kabul eder[15]; ayrıca Hz. Peygamber, "Ben peygamberlerin ilki değilim." demekle emrolunur[16].

Yüce Allah, Kur'ân'ın bütün kitaplar içinde nasıl bir yeri olduğunu şöyle açıklamaktadır: "(Ey Muhammed) sana da hak olarak kitabı indirdik.

---

11 Bkz: Saff 61/6.

12 Matta 5/17-19.

13 Yuhanna 5/46-47.

14 Yuhanna 7/16.

15 Bkz: Tâ-Hâ 20/133; Şuarâ 26/192-197.

16 Bkz: Ahkâf 46/9.

O, kendinden önce inen kitapları tasdîk eder ve onları kontrol eder, gözetir." (Mâide 5/48) Muhammed Esed (v. 1413/1992), bu konuda şunları söylemektedir: "Kitâb-ı Mukaddes'in (veya diğer kutsal kitapların) Kur'ân tarafından tasdîki, onun zamanla kayıtlı düzenlemelerini veya şimdiki metnini değil, geçerliliğini hâlâ sürdüren temel hakîkatlerini kapsar. Kur'ân, önceden indirilmiş kutsal kitapların, nâzil olduğu dönemde geçerliliği devam eden kısımlarını tasdîk eder. Kur'ân, önceki kutsal kitaplar üzerinde müheymin'dir, gözcüdür; yani, geçmiş kitaplarda neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar vermenin belirleyici ölçüsüdür."[17]

Kur'ân, Hz. Peygamber'den önce başka peygamberlere de vahiy indirildiğini, müslümanların onlara da îmân etmelerinin gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: "Ey mü'minler! Allah'a ve peygamberine inanın; peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaplara da inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa düşmüş demektir." (Nisâ 4/136) "(Kitap ehline) deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim Tanrımız da sizin Tanrınız da aynıdır, birdir." (Ankebût 29/46)[18] Bir müslüman, hiçbir peygamberi inkâr edemez; mü'min bir kişi, aralarında ayırım yapmaksızın, bütün peygamberlere îmân etmek zorundadır: "Deyin ki: Allah'a inandık; bize indirilene, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarına indirilene inandık; Mûsâ'ya, Îsâ'ya ve diğer nebilere, Rableri katından verilenlere inandık. Biz, onlar arasında ayrım gözetmeyiz. Biz, Allah'a boyun eğen müslümanlarız." (Bakara 2/136)[19].

Yüce Allah, İsrâîloğullarından, gelecek olan her peygambere îmân etmelerine dair söz almıştır: "Eğer namazı kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır ve onları desteklerseniz ve Allah'a güzel bir takdimede bulunursanız, sizin günahlarınızı bağışlarım ve sizi cennetime koyarım. İnkâr eden ise doğru yoldan sapmış olur." (Mâide 5/12) Onlardan alınan bu söz, onların, kendilerine indirilen Tevrât ve İncîl'i tasdîk eden Kur'ân'a da îmân etmelerini gerektirir. Kendi kitaplarına inandıkları gibi, Kur'ân'a inanmakla da yükümlüdürler; bu gerçeği, şu âyetler dile getirmektedir: "Ey kendilerine kitap verilenler! Elinizdeki kitabı tasdîk edici olarak indirdiğimiz bu kitaba inanın." (Nisâ 4/47) "(Ey İsrailoğulları!) Sizin yanınızda bulunanı tasdîk edici olarak indirdiğimiz (Kur'ân'a) inanın. Onu ilk inkâr edenler olmayın. Âyetlerimi az bir karşılıkla değiştirmeyin. Benden korkun." (Bakara 2/41) "Ey ehl-i kitap, size kitaptan gizlemiş olduğunuz

---

17 Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı (Meâl-Tefsîr)*, s. 89, 200, Terc: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Y., İstanbul, 1997.

18 Ayrıca bkz: Bakara 2/4,2/285; Âlü İmrân 3/119; Şûrâ 42/3.

19 Ayrıca bkz: Bakara 2/285; Âlü İmrân 3/84; Şûrâ 42/15.

şeyleri açıklamak üzere elçimiz geldi. Bir çoğunu da açıklamıyor. Size Allah'tan bir nur ve apaçık kitap gelmiştir." (Mâide 5/15)

Allah, İsrâîloğullarını, Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e îmân etmekle sorumlu tutmuştur; fakat onlardan bazıları Kur'ân'ın hak olduğunu kabul ederek ona îmân etmiş, bazıları da, onun hak olduğunu bile bile, hasetlerinden dolayı onu inkar etmiştir; bu durum, şu âyetlerde ifadesini bulmuştur: "Ehl-i kitaptan öyleleri vardır ki Allah'a inanırlar; size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar; Allah'a boyun eğerler; Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa satmazlar. İşte onların mükafatı Rabb'leri katındadır. Allah hesabını çabuk görür." (Âlü İmran 3/199) "Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu; onun, güçlü ve hamde lâyık olanın yolunu gösterdiğini bilirler." (Sebe' 34/6) "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onun hak olduğunu bilirler." (En'âm 6/114) Konuyla ilgili bir hadisinde Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Bir kişi Hz Îsâ'ya îmân ettikten sonra bana da îmân ederse, ona iki ecir vardır."[20]

"Kendilerine kitap verdiklerimiz, sana indirilenle mutlu olurlar. Bir kısmı da onun bazı yerlerini inkâr ederler. De ki: 'Ben Allah'a kulluk etmekle ve ona eş koşmamakla emrolundum. Hepinizi Allah'a çağırıyorum ve dönüşüm O'nadır." (Ra'd 13/36) âyetinde de ifade edildiği gibi, Yahûdî ve Hıristiyanlar, Kur'ân'dan haberdar olunca mutlaka bir ferahlık duyarlar; fakat bunlar iki gruptur: Bir kısmı, Abdullah b. Selâm gibi, Tevrât ve İncîl'in muhtevâsını, tam manasıyla kalben idrak ve amelen ikâme edenlerdir ki, Kur'ân'ın hepsinden ferahlık ve mutluluk duyarlar ve derhal Allah'ın vahdâniyetini ve Hz Muhammed'in risâletini tasdîk edip müslüman olurlar. Diğer bir kısmı da Kur'ân'ın "Tevrât'ı biz indirdik; onda hidâyet ve nur vardır." (Mâide 5/44) gibi önceki peygamber ve kitapları medh ve tasdîk eden, ahkâm ve şeriatlerini takrîr eden bazı âyetlerden ferahlanırlar ve yalnız bu noktalara kalsa, Hz. Peygamber'in risâletini tasdîk etmek isterler; fakat kendilerinin Allah'ın hükümlerini tahrîf etmelerine dair âyetlere gelince, bu hoşlarına gitmez ve inkâra saparlar[21]. Allah, kitap ehlinden inkâra sapan böyle kişileri, şu şekilde kınamaktadır: "De ki: Ey ehl-i kitap! Allah'ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz? Allah yaptıklarınızı görmektedir." (Âlü İmran 3/98) "De ki: Ey ehl-i kitap! Tevrât'ı, İncîl'i ve size Rabbinizden ineni hakkıyla uygulamadıkça bir temel üzere sayılmazsınız. Rabbinden sana inenler, onların çoğunun inkârını ve azgınlığını artırır. Kâfir topluma üzülme!" (Mâide 5/68)[22]

---

[20] Buhârî, Enbiyâ, 50.

[21] Elmalılı, age, IV, 2995-2996.

[22] Günümüz müfessirlerinden Süleymân Ateş, Bakara 2/62 ve Mâide 5/69 gibi âyetlerden hareketle, ehl-i kitabın, Allah'a şirksiz bir şekilde îmân ettikleri, âhirete lâyıkıyla inandıkları ve Hz. Muhammed'in hak bir peygamber olduğunu kabul ettikleri takdirde, doğru yolda kabul edileceklerini, yaptıkları amellere göre cennete veya cehenneme gideceklerini söylemektedir. Yani

Kur'ân, Allah'ın, insanlığa yol göstermek için gönderdiği kitaplardan biri ve bu kitapların sonuncusudur. Bütün bu kitaplar, Allah katında bulunan Ümmü'l-Kitâb'ın birer bölümü, birer tezâhürü mesâbesindedir. Bu gerçek, Kur'ân'ın değişik yerlerinde şu şekilde ifade edilmektedir: "Siz anlayasınız diye onu Arapça bir Kur'ân olarak gönderdik. O, bizim katımızda Ana Kitap (Ümmü'l-kitâb)'ta mevcut, yüce ve hikmet dolu bir kitaptır." (Zuhruf 43/3-4) "Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır; Bütün Kitapların Kaynağı (Ümmü'l-Kitâb), O'nun katındadır." (Ra'd 13/39) "O, arınmış olanlardan başka kimsenin dokunamayacağı Saklı Bir Kitap (Kitâb-ı Meknûn)'da bulunan değerli Kur'ân'dır. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir." (Vâkıa 56/77-80) "Bilâkis o, Korunmuş Levha (Levh-i Mahfûz)'da bulunan şanlı bir Kur'ân'dır." (Burûc 85/21-22) "İşte bunlar, Kitâb'ın ve apaçık Kur'ân'ın âyetleridir." (Hicr 15/1) "İşte bunlar, Kur'ân'ın ve apaçık Kitâb'ın âyetleridir." (Neml 27/1) Bu âyetlerde geçen 'Ümmü'l-Kitâb' ibâresi, kitabın aslı, ana kitap, yani Levh-i Mahfûz, yahut onun da aslı olan, Allah'ın ilmi anlamlarına gelir.[23] Kur'ân, bu gibi ifadelerle, kendisinin, daha önceki kutsal kitaplar gibi Allah katından indirilmiş bir kitap olduğunu ve ilâhî bir geleneğin devamı olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

Kur'ân, diğer kutsal kitaplar gibi, ilâhî vahyin ve Allah'ın ilminin bir kısmıdır ve son kutsal kitap olarak indirilmiştir. Hz Peygamber, peygamberler halkasının mührü ve sonudur: "Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; fakat o, Allah'ın rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." (Ahzâb 33/40) İlâhî vahyin son şeklini insanlığa ulaştıran Hz. Peygamber, bütün insanlığa gönderilmiştir; bu gerçeğe parmak basan âyetlerden bazıları şunlardır: "Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." (Sebe' 34/28) "De ki: Ey insanlar! Ben, Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim." (A'râf 7/158) "Biz, seni bütün âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ 21/107)

İnsanlığın yeryüzüne indirilişiyle başlayan imtihanı, kıyamet kopana kadar devam edecektir. İlk insanla başlayıp son peygamber Hz. Muhammed (sav) ile sona eren 'Allah'la doğrudan ilişki kurma', yani vahiy dönemi, birçok peygambere sahne olmuş, Allah'ın 'tek' dîni olan 'İslam'ın, Kur'ân'da en kâmil ve son şekline ulaşmasıyla sona ermiştir. Bundan sonra insanlar, getirdiği prensipler bakımından evrensel bir muhtevâya sahip olan Kur'ân'ı kendilerine rehber ederek, yollarına devam edeceklerdir.

---

ona göre ehl-i kitap, Hz. Peygamber'e inanmakla sorumludurlar ama onun şeriatini uygulamakla mükellef değildir; bkz: Ateş, Süleymân, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, I, 175, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997.

23 Elmalılı, age, VI, 4265.

B. MESAJLARIN MUHTEVÂSI İLE İLGİLİ BİRLİK ve BÜTÜNLÜK

Yüce Allah insanı, varlığından haberdar etmek için yaratmıştır. Daha işin başında ondan söz almış, sonraları da bu sözü ona hatırlatacak peygamberler göndermiştir. Yüce Allah, bu söz'ü (mîsâk'ı) şöyle ifade etmektedir: "Rabbin, Âdemoğullarının sulbünden soyunu çıkarmış; onlara 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demiş ve buna kendilerini şâhit tutmuştu. Onlar da 'Evet, buna şâhidiz' dediler. Bu, kıyâmet günü 'Bizim bundan haberimiz yoktu' demeyesiniz veya 'Daha önce atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı; biz de onlardan sonra gelen nesilleriz; bâtılı ihdâs edenler yüzünden bizi helâk mi edeceksin?' demeyesiniz diyedir." (A'râf 7/172-173) İnsanoğlundan alınan bu ahdi, Yüce Allah şöyle hatırlatıyor: "Ey Âdemoğulları! Sizden, 'Şeytana kulluk etmeyin; zira o, apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin.' diye söz almadık mı? Bu, dosdoğru yoldur." (Yâsîn 36/60-61)

İnsan, unutkan bir varlık olduğundan, Allah, kendisinin varlığını ve birliğini, kendisinden başka tapılacak varlık olmadığını, yani tevhîd ilkesini insana hatırlatmak için, her topluma bir peygamber göndermiştir: "And olsun ki, her topluma 'Allah'a kulluk edin, şeytandan, azdırıcılardan sakının!' diyen bir peygamber göndermişizdir." (Nahl 16/36) "Senden önce gönderdiğimiz her peygambere, 'Benden başka tanrı yoktur; bana kulluk edin.' diye vahyetmişizdir." (Enbiyâ 21/25) Öyleyse, Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin esas mesajı, tevhîd, yani Allah'ın birliği ilkesidir.

Yüce Allah, bütün toplumlara aynı mesajı iletmek için peygamberler gönderdiğine göre, meselâ Hindu dîninin kutsal metinleri olan Veda'larda, Upanişad'larda, Bhagavad Gita'da bu mesajın izlerinin bulunması normaldir. Eski zamanların bütün toplumlarında görülen çok tanrıcı inanç biçimleriyle karışmış olsa bile, hayatın, insanın, doğanın ve ilâhî olmanın derin birliğinin anlamı, hâlâ Veda ilâhîlerinin görkemli şiirselliğinde ortaya çıkmaktadır: İlâhî hayatın en üstün birliğine, insanın özveri, eylem, bilgi ya da aşkla katılışının biçimlerinde her birini ifade eden Allah'ın isimlerinin çeşitliliği arasında tezahür ediyor: "Bilgeler tek Varlık'a birden fazla isim veriyorlar."[24]

Bütün peygamberlere vahyedilen mesajlardan biri şudur: "Eğer Allah'a ortak koşarsan, amellerin boşa gider ve zarara uğrayanlardan olursun. Öyleyse Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol." (Zümer 39/65-66) Benzer bir konu, şu âyette de işlenmiştir: "Biz, sizden önce kitap verilenlere de size de, Allah'tan korkun, azabından sakının, diye emrettik." (Nisâ 4/131)

---

[24] Garaudy, Roger, *20.Yüzyıl Biyografisi*, s. 351, Terc: Ahmet Zeki Ünal, Fecr Y., Ankara, 1998 (Rig-Veda'dan naklen).

İsrâîloğullarından alınan söz şöyledir: "Allah onlara dedi ki: 'Ben sizinle beraberim; eğer namazı kılar, zekâtı verir, rasûllerime inanır ve onları desteklerseniz ve Allah yolunda güzel bir takdimede bulunursanız, sizin günahlarınızı bağışlar ve sizi, altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra kim inkâra düşerse, yolların en kötüsüne sapmış olur." (Mâide 5/12)[25] Görülüyor ki, onlardan alınan mîsâkta da tevhîd, namaz, zekât gibi temel unsurlar aynen bulunmaktadır.

Yüce Allah, 'dînin aslı'nın ne olduğuna dair karar verme yetkisini insana vermemiş; bunu bizzat kendisi şu şekilde açıklamıştır: "İnananlardan, yahûdîlerden, hıristiyanlardan ve sâbiîlerden kim Allah'a ve âhiret gününe inanır ve sâlih amel işlerse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (Mâide 5/69; Bakara 2/62) "İnanıp yararlı işler yapanları, Allah'ın gerçek bir va'di olarak, içinde temelli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır? Bu, ne sizin, ne de ehl-i kitabın kuruntularına göredir: Kim kötülük yaparsa, cezasını görür. Kendisine, Allah'tan başka ne bir dost, ne de yardımcı bulabilir. Erkek veya kadın, kim îmân ederek yararlı işler yaparsa, işte onlar cennete girerler; kendilerine zerre kadar zulmedilmez. İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim edip hakka yönelen İbrâhîm'in dînine uyandan daha iyi kim olabilir?" (Nisâ 4/122-125)

Yüce Allah bütün peygamberlere aynı dîni indirmiştir; şu âyetler, bunu ifade etmektedir: "Allah, Nûh'a emrettiği şeyleri, size de dîn olarak buyurmuştur. Sana, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya da vahyettik: Dîne bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin." (Şûrâ 42/13) "(Ey Muhammed!) 'Doğruya yönelen İbrâhîm'in dînine uy.' diye sana vahyettik; çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi." (Nahl 16/123)

Yüce Allah, önceki peygamberlerden Hz. İbrâhîm ve Hz. Mûsâ'nın kitaplarında da bulunan bazı prensipleri sayarak, Kur'ân'la bu kitapların kaynağının aynı olduğuna şöyle işaret etmektedir: "Mûsâ'nın ve sözünde duran İbrâhîm'in kitaplarında bulunanlar bildirilmedi mi? Hiç kimse başkasının günahını yüklenmez. İnsan, ancak çalıştığının karşılığını görür ve çabası, muhakkak dikkate alınacaktır. Sonra karşılığı ona eksiksiz verilecektir. Dönüş Rabb'inedir. Güldüren ve ağlatan, öldüren ve dirilten O'dur. Bu, eski uyarılardan biridir." (Necm 53/36-44, 56) "(Kötülüklerden) arınmış olan, Rabbinin adını anıp namaz kılan, saadete erişecektir; ama sizler, dünya hayatını tercih ediyorsunuz; oysa âhiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Doğrusu bu hükümler, ilk sahifelerde, İbrâhîm ve Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır." (A'lâ 87/14-19)

Mesajın içeriği ile ilgili birlik ve bütünlüğe örnek teşkil edecek diğer bazı âyetler şunlardır: "Ey îmân edenler! Oruç, sizden öncekilere farz

[25] Ayrıca bkz: Bakara 2/42-43, 83.

kılındığı gibi size de farz kılındı ki sakınasınız." (Bakara 2/183) "Muhakkak ki Allah, kendi yolunda savaşıp öldüren veya öldürülen mü'minlerin canlarını ve mallarını –Tevrât, İncîl ve Kur'ân'da söz verilmiş bir hak olarak- cennete karşılık satın almıştır." (Tevbe 9/111) Bu iki âyet, oruç ve cihâdın, önceki ümmetlere de farz kılındığını ifade etmektedir.

Rasulullah şöyle buyurmuştur: "İnsanların bütün peygamberlerden işittiği sözlerden biri; 'Utanmıyorsan dilediğini yap.' sözüdür."[26] Ayrıca Rasulullah, hakkında ilâhî bir emir bulunmayan hususlarda ehl-i kitaba uymayı tercih ederdi[27].

Kur'ân'da, peygamberlerin getirdiği mesajların muhtevâ olarak birbirine benzer olduğuna dair daha birçok örnek bulmak mümkündür. Şimdi, bunlardan birkaç örnek daha vereceğiz:

Hz Nûh, kavmine peygamber olarak gönderilmiş ve onlara şöyle demiştir: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; zira sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."(A'râf 7/59)[28] Hz Nûh, bu sözleriyle kavmine tek Allah'a kulluk etmelerini, yani tevhîdi emretmektedir.

Hz. İbrâhîm kavmine şöyle demiştir: "Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda vermeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz? Size ve Allah'tan başka taptıklarınıza yazıklar olsun!" (Enbiyâ 21/66-67) Ve Hz İbrâhîm şöyle duâ etmiştir: "Rabbim, beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle!" (İbrâhîm 14/40) Onun bu sözlerinden onun, insanlığa tevhîd ilkesini ulaştırdığını ve namazın ona da farz kılınmış bir ibadet olduğunu anlamaktayız.

Yüce Allah, Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsuf'tan da şu şekilde bahsetmektedir: "Onlara iyi şeyler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrettik." (Enbiyâ 21/73) Demek ki namaz ve zekât onlara da farz kılınmıştır.

Hz. İsmâîl de âilesine namazı ve zekâtı emrederdi[29]. Hz. Yûsuf zindanda iken arkadaşlarına şöyle demiştir: "Allah kendisinden başkasına tapmamanızı emretti." (Yûsuf 12/40) Hz. Şuayb kavmine dedi ki: "Allah'a kulluk edin; sizin ondan başka tanrınız yoktur. Ölçüde ve tartıda hile yapmayın." (Hûd 11/84) Ve Hz. Şuayb, namaz kılan biriydi[30].

Hz. Hûd kavmine şöyle demiştir: "Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (Hûd 11/50; A'râf 7/65) Hz. Sâlih de kavmine aynı mesajı iletmiştir[31]. Hz. Lokman oğluna şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Oğlum! Allah'a ortak koşma! Zira şirk büyük bir zulümdür...Ey oğlum,

---

26 Buhârî, Enbiyâ, 55.

27 Buhârî, Menâkıb, 23.

28 Ayrıca bkz: Hûd 11/25-26.

29 Bkz: Meryem 19/55.

30 Bkz: Hûd 11/87.

31 Bkz: Hûd 11/61; A'râf 7/73.

namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten men'et ve başına gelene sabret. Bunlar, gerçekten zor işlerdir." (Lukmân 31/13,17) Hz. Mûsâ ve kardeşine şu vahyedilmişti: "Evlerinizi namazgâh edinin." (Yûnus 10/87)

Hz. Îsâ dedi ki: "Ben Allah'ın kuluyum; o bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Bulunduğum her yerde beni mübarek kıldı. Bana, hayatta olduğum müddetçe, namaz kılmamı, zekât vermemi ve anneme iyilik yapmamı emretti." (Meryem 19/30-32) Ve Hz. Îsâ dedi ki: "Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; öyleyse O'na kulluk edin." (Âlü İmran 3/51)[32]

Buraya kadar verdiğimiz örneklerden anlaşıldığına göre, Kur'ân'da bize emredilen birçok temel ilke ve ibadet, daha önceki peygamberlere ve ümmetlere de emredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Tevhîd, namaz, oruç, zekât, cihâd, ölçü ve tartıda dürüstlük, emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker, ana-babaya iyilik vb...

Tahrîf ve değişikliklere uğramalarına rağmen, bugün elimizde bulunan Tevrât, Zebûr ve İncîl'de, hâlâ ilâhî gerçekler taşıyan bazı ibâreler mevcuttur. Şimdi bunlardan bazı örnekler vereceğiz:

Tevrât'taki On Emir şöyledir:

1. Huzurumda başka tanrıların olmayacak.
2. Kendin için put yapmayacaksın.
3. Rabbin Yehova, ismini boş yere ananları cezasız bırakmaz.
4. Sebt gününe riâyet edeceksin.
5. Anne-babana hürmet edeceksin.
6. Öldürmeyeceksin.
7. Zina etmeyeceksin.
8. Hırsızlık etmeyeceksin.
9. Komşunun aleyhinde yalancı şâhitlik yapmayacaksın.
10. Komşunun hânesine, karısına vs. hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin[33].

Kur'ân'da bu on emir ile nerdeyse tamamen örtüşen birkaç âyet grubu vardır ki o ayetler şunlardır: "İsrâîloğulları'ndan, 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin; anne ve babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin; insanlarla güzel güzel konuşun; namazı kılın, zekâtı verin.' diye söz almıştık. Sonra, pek azınız müstesna döndünüz. Hâlâ da yüz çevirip duruyorsunuz. 'Birbirinizin kanını dökmeyin; birbirinizi memleketlerinizden çıkarmayın.' diye sizden söz almıştık. Sonra bunu böylece kabul etmiştiniz. Buna şâhitsiniz." (Bakara 2/83-84) "Rabbin, kendisinden başkasına tapmamanızı ve anne babaya iyi davranmanızı emretti... Yakına hakkını ver; düşküne ve

---

32 Ayrıca bkz: Mâide 5/116-117.

33 Bkz: Çıkış 20/1-17.

yolcuya da ver... Çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin... Zinaya yaklaşmayın... Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın... Yetimin malına kötü niyetle yaklaşmayın... Ölçüyü tam tutun; doğru teraziyle tartın... Işte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir." (İsrâ 17/23-39)[34]

Kur'ân'da Allah'ın kudreti şöyle ifade edilmektedir: "O bir şey istediğinde sadece 'Ol!' der ve dediği olur." (Yâsîn 36/82) Tevrât'ta da benzer şekilde şöyle denilmektedir: "Tanrı dedi: Işık olsun, ve ışık oldu."[35]

Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır: "Tevrât'tan (veya 'birtakım hatırlatma ve öğütlerden') sonra Zebûr'da şöyle yazdık: 'Yeryüzüne sâlih kullarım vâris olacaktır.'" (Enbiyâ 21/105) Bu ifade, şu anki Zebûr'da şu şekilde mevcuttur: "Salihler yeri miras alır ve onda ebediyyen otururlar."[36]

Hıristiyanlık, 'Teslîs'i benimsemiş olmasına rağmen[37], İncîl'de, şimdiki haliyle bile tevhîde dair âyetler bulunmaktadır: "Rabbin olan Allah'a

---

34 On Emir ile Kur'ân âyetlerinin mukayesesi için ayrıca bkz: Draz, Abdullah, *Kur'ân'a Giriş*, s. 71, Terc: Salih Akdemir, Kitâbiyât Y., Ankara, 2000.

35 Tekvîn 1/3.

36 Mezmûrlar 37/29.

37 Gerçi onlar, teslîsin tevhîdle çelişmediği kanaatindedirler ve teslîsin unsurlarını, bir nevi Allah'ın sıfatları olarak görmektedirler; mesela teslîsin bir unsuru olan Hz. Îsâ, Allah'ın kelam sıfatının tezahürü olarak îzâh edilir. Bununla ilgili olarak da İncîl'deki şu âyeti zikrederler: "Kelâm beden olup inâyet ve hakîkatle dolu olarak aramızda sâkin oldu; biz de onun izzetini, Baba'nın biricik oğlunun izzeti olarak gördük." (Yuhanna 1/14) Kur'ân'da Hz. Îsâ ile ilgili olarak geçen 'Allah'ın Kelimesi' ibaresini de bu yönde yorumlamaktadırlar. 'Teslîs'le ilgili olarak, Hıristiyan bakış açısı ile yazılmış olan şu kitaba bkz: Madrigal, Carlos, *Hıristiyanların Üçlü-Birlik (Tevhit'te Teslîs) İnancı Ne Demek? (Tanrıbilimsel Bir İnceleme),* Müjde Y., İstanbul, 1995. Fakat Kur'ân'ın Teslîs konusunda tavrı bellidir: "Andolsun 'Allah, üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diyegeldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir." (Mâide 5/73) "Ey ehl-i kitap! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Îsâ Mesîh, ancak Allah'ın resûlüdür; o, Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir, O'ndan bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine îmân edin. '(Tanrı) üçtür' demeyin; kendi hayrınıza bundan vazgeçin. Allah, ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter." (Nisâ 4/171) "'Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir' diyenler, andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyle kadirdir." (Mâide 5/17) "Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir' diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh 'Ey İsrâîloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur' demişti." (Mâide 5/72) "Allah: Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin' diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyle görensin' demişti." (Mâide 5/116-117) Böylece Kur'ân, Hz. Îsâ'nın kendi ağzından, onun tanrılığı iddiasını çürütmektedir. İslam âlimleri, âyetlerde geçen 'kelimetuhû (Allah'ın kelimesi)' ibâresini, Hz. Îsâ'nın, Allah'ın 'Kün (Ol)' emrinin bir tezahürü olması şeklinde anlamaktadırlar. Bu

ibadet edeceksin ve yalnız O'na hizmet edeceksin."[38] "Îsâ dedi ki: Dinle ey İsrâîl! Birincisi Allah'ımız Rab, bir olan Rab'dır."[39]

Hz. Îsâ, İncîl'de havârîlerine şöyle seslenmektedir: "Bedeni öldürüp de canı öldürmeye kudreti olmayanlardan korkmayın; ancak daha ziyade, cehennemde hem bedeni, hem canı helâk etmeye kudreti olandan korkun."[40] Hz. Îsâ'nın bu sözü, "İnsanlardan korkmayın, benden korkun." (Mâide 5/44) şeklindeki Kur'ân âyetiyle aynı muhtevâya sahiptir.

Kur'ân'da şöyle bir âyet vardır: "Âyetlerimizi yalanlayan ve onlara îmânı kibirlerine yediremeyen kimselere semanın kapıları açılmaz. Deve iğne deliğinden geçinceye kadar, onlar cennete giremezler." (A'râf 7/40) Benzer bir şekilde İncîl'de de şöyle denilir: "Size derim ki devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır."[41]

Öte yandan, Kur'ân'da vaz' edilen ahlâkî esaslardan bazılarını, hatta birçoğunu diğer dînlerin kutsal kitaplarında da görmemiz mümkündür; bu konuyla ilgili de birkaç örnek vermek istiyoruz:

Hz. Îsâ'nın meşhur Dağdaki Vaaz'ı, ilâhî dînlerin çoğunda ortak olan birçok ahlâkî ilkeyi içeren bir konuşmadır; bu konuşmada yer alan bazı ahlâkî ilkelerin Kur'ân'daki izdüşümleri şöyledir:

> "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Göklerin Egemenliği onlarındır. (Bakara 2/212; Âlü İmrân 3/14)
>
> Ne mutlu yaslı olanlara! Onlar teselli edilecekler. (Bakara 2/155-157)
>
> Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Onlar yeryüzünü miras alacaklar. (Âlü İmrân 3/133-134)
>
> Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Onlar doyurulacaklar. (Mutaffifîn 83/29-36)
>
> Ne mutlu merhametli olanlara! Onlar merhamet bulacaklar. (Beled 90/17-18)
>
> Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Onlar Tanrı'yı görecekler. (Şuarâ 26/89; Kâf 50/33)
>
> Ne mutlu barışı sağlayanlara! Onlara Tanrı oğulları denecek. (Nisâ 4/114)
>
> Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Göklerin Egemenliği onlarındır. (Bakara 2/214; Âlü İmrân 3/186)"[42]

âyetlerden anlaşıldığına göre, ne şekilde tevil edilirse edilsin, Allah'ın bir 'üçlü'den oluşmuş olduğuna inanmak, tevhîde aykırıdır ve küfürdür.

38 Matta 4/10.

39 Markos 12/29.

40 Matta 10/28.

41 Matta 19/24; Markos 10/25; Luka 18/25.

42 Matta 5/3-10; Draz, age, s. 72-73.

Kur'ân'da adâletli olmak emredilmekte, Kitâb-ı Mukaddes'te de aynı emir bulunmaktadır: "Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder..." (Nisâ 4/58)[43] "...Rab âdildir, adâleti sever; doğru adam onun yüzünü görecek."[44] "Adâleti ve hakkı yapmak, Rabb'e kurbandan daha makbuldür."[45]

Sâlih insanlarla beraber olmak ve fâcirlerden uzak durmak, hem Kur'ân'da, hem de Kitâb-ı Mukaddes'te emredilen hususlardandır; konuyla ilgili Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır: "Ey îmân edenler, Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun." (Tevbe 9/119) Hz. Dâvûd (as)'ın 18. Mezmûr'unda da şöyle denilmektedir: "İnâyetli ile inâyetli olursun; kâmil adamla kâmil olursun. Pak olanla pak olursun; eğri adamla eğri olursun."[46]

Meşru bir sebep olmaksızın adam öldürmek, hem Kur'ân'da, hem de Kitâb-ı Mukaddes'te yasaklanmıştır. Konuyla ilgili Kur'ân âyeti şöyledir: "...Haklı bir sebebiniz olmadıkça, Allah'ın kutsal kıldığı bir cana kıymayın..." (En'âm 6/151; İsrâ 17/33) Kitâb-ı Mukaddes'te de konu şu şekilde ifadesini bulur: "Her kim adam kanı dökerse, onun kanı adam eliyle dökülecektir..."[47]

İçki içmek, hem Kur'ân'da, hem de Kitâb-ı Mukaddes'te kötülenmiştir. "Sana içki ve kumarı sorarlar. De ki: 'Bu ikisinde büyük bir günah vardır; insanlar için çıkarlar da vardır. Ama onların kötülüğü yararlarından çok daha büyüktür.'..." (Bakara 2/219) "Ey îmân edenler! içki, kumar, tapılmak için dikilen taşlar, fal okları şeytan işi birer pisliktik; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan; içki ve kumarla sokularak aranıza düşmanlık ve şiddetli nefret yerleştirip sizi Allah'ı anmaktan, namazdan geri çevirmek ister. Artık son veriyorsunuz değil mi?" (Mâide 5/90-91) Hz. Süleymân'ın Meselleri'nde de konu şu şekilde geçmektedir: "Şarap müstehzîdir; içki gürültücüdür; kim onunla sendelerse, hikmetli değildir."[48] "Şarabın kızıl olmasına, kadehte rengini vermesine, kolayca aşağı akmasına bakma; sonunda yılan gibi ısırır ve engerek gibi sokar."[49]

---

43 Ayrıca bkz: Bakara 2/282, Mâide 5/8, En'âm 6/152, Şûrâ 42/15.

44 Mezmûrlar 11/7.

45 Süleymân'ın Meselleri 21/3. Ayrıca bkz: Tekvîn 18/19, 25; Sayılar 15/14-16, 29-31; Titus'a Mektup 1/8.

46 Mezmûrlar 18/25-26.

47 Tekvîn 9/6.

48 Süleymân'ın Meselleri 20/1.

49 Süleymân'ın Meselleri 23/31-32. Kitâb-ı Mukaddes'in bu âyetlerinde, içkinin kötülüğü ve belki de haramlığı sonucuna varılırken, başka birçok âyette ise, Nûh ve İshâk (as) gibi peygamberlerin bile içki içtiğinden bahsedilmektedir ki bu durum, -eğer o dönemde henüz Allah tarafından bu yasağın konulmadığı ihtimalini gözardı edersek- Kitâb-ı Mukaddes'in bahsettiğimiz bu bölümlerinin tahrîfe uğramış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir; örnek olarak bkz: Tekvîn 9/21, 19/32-34, 27/25,

Bütün peygamberler Allah tarafından gönderildiğine göre, getirdikleri mesajların büyük oranda birbirlerine benzemesi kadar doğal bir şey yoktur. Kendilerini gönderen Rab'leri bir olduğuna göre, dînleri de birdir; o da Allah'a teslimiyet dîni, yani İslam'dır.

SONUÇ

Tarih boyunca, insanlığa yol göstermek, onları doğru yola iletmek için gönderilmiş olan bütün peygamberler, Allah tarafından görevlendirilmiştir. Onların hepsi de, aynı kaynaktan vahiy, feyiz ve ilhâm almış kişilerdir. Hal böyle olunca, getirmiş oldukları mesajların, muhtevâ olarak büyük ölçüde birbirine benzemesi de doğaldır. Kur'ân'dan hareketle, peygamberlerin getirdiği mesajlar arasında bir mukayese yaptığımızda, bu gerçek, açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır; ne var ki, diğer kutsal kitaplar, zamanla insanların müdahalelerde bulunmasıyla, ilk indirildikleri şekillerini koruyamadıklarından, bu kitaplarla Kur'ân arasında kıyaslama yaptığımızda, bazen sorunlar ortaya çıkmaktadır; fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen, yine de bu kutsal kitaplarda, Kur'ân'ın prensiplerine uyan kısımlar bulmak mümkün olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* Çağrı Y., İstanbul, 1411/1990.

el-ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî,* I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.

ATEŞ, Süleymân, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997.

-------, *Kur'ân-ı Kerim'in Evrensel Mesajı; Yeniden İslam'a,* I-II, Kur'ân Okulu Y., İstanbul, 1997.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh,* Şerh ve Tahkîk: eş-Şeyh Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî, I-IX, Dâru'l-Erkam, Beyrut, trs.

DRAZ, Abdullah (v. 1958), *Kur'ân'a Giriş*, Terc: Salih Akdemir, Kitâbiyât Y., Ankara, 2000.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır (v. 1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşr., İstanbul, 1971.

28, 37. Tevrât ve İncîl'de bulunan ve Kur'ân tarafından da emredilen başka bazı ahlâkî prensipler için bkz: Draz, age, s. 71-74.

ESED, Muhammed (v. 1992), *Kur'ân Mesajı (Meal-Tefsir),* Terc: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Y., İstanbul, 1997.

GARAUDY, Roger, *20. Yüzyıl Biyografisi*, Terc: Ahmet Zeki Ünal, Fecr Y., Ankara, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed*, İslam'a Giriş*, Terc: Kemal Kuşçu, Nur Y., Ankara, 1965.

İNCİL (Müjde; İncîl'in Çağdaş Türkçe Çevirisi), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1996.

KİTÂB-I MUKADDES (Eski ve Yeni Ahid), Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.

MADRİGAL, Carlos, *Hıristiyanların Üçlü-Birlik (Tevhit'te Teslîs) İnancı Ne Demek? (Tanrıbilimsel Bir İnceleme),* Müjde Y., İstanbul, 1995.

MÜSLİM b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyn (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh bi Şerhi'l-İmâm Muhyiddîn en-Nevevî,* I-XIX, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1417/1996.

NASR, Seyyid Hüseyin, *İslâm; İdealler ve Gerçekler*, Terc: Ahmet Özel, İz Y., İstanbul, 1996.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Dîn ve Fıtrat*, Yeni Boyut Y., İstanbul, 1992.